

Betydelsen av predation och predatorkontroll för viltstammarna

VILT & VILTVÅRD 1/2008

*Vårdar
det vilda*

Betydelsen av predation och predator kontroll för viltstammarna

Människan har stått i konflikt med rovdjuren ända sedan vi övergick från att vara kringströvande jägare och samlare till att bruka jorden och hålla husdjur. Utöver risken att rovdjur tar tamboskap och husdjur begränsar predatorerna dessutom möjligheterna till beskattning av viltstammar och idag ser vi att rovdjuren i en del fall även utgör hot mot skyddsvärda arter. Samtidigt är självklart även predatorerna en del av den biologiska mångfalden, och livskraftiga stammar av våra inhemska rovdjur är en självskrivet del av vår fauna. Modern vilt- och naturvård bygger på tanken om uthålligt nyttjande av den biologiska mångfalden, inklusive viltet. Det innebär att vi strävar efter att skapa förutsättningar för stammar av jaktbart vilt, som är starka nog att beskattas både av människor och av andra rovdjur. Detta sker genom vilt- och naturvårdsinsatser, i kombination med flexibla förvaltningsplaner där uttaget bestäms av viltstammarnas storlek och sammansättning.

Predation begränsar ofta bytespopulationer och minskade predationstryck kan därmed vara en viktig förutsättning för att skapa beskattningsbara, respektive livskraftiga, stammar av såväl jaktbart som icke jaktbart vilt. Olika metoder för att minska de negativa effekterna av predation, samtidigt som predatorerna bibehålls i livskraftiga stammar, diskuteras därför idag flitigt inom viltförvaltningen, samt inom vilt- och naturvården. I den här texten sammanfattas predationens betydelse för viltet och vilka effekter man kan förvänta sig av predator kontroll. En mer detaljerad kunskapsöversikt finns i Viltforum 1/2008, som kan beställas från Svenska Jägareförbundet eller laddas ned från www.jagareforbundet.se/viltforum.

Fredrik Widemo är docent i zoökologi och naturvårdsansvarig på Jägareförbundet

PREDATIONENS BETYDELSE

Predation är en av de absolut viktigaste faktorerna som bestämmer var arter förekommer, hur starka stammarna är och hur de förändras över tiden. Bytesdjur utvecklar dessutom anpassningar i form av ändrat utseende och beteenden för att minska risken att de tas av rovdjur, medan predatorerna svarar genom att utveckla egna anpassningar för att motverka bytesdjurens anpassningar. Praktiskt taget alla djurarter är bytesdjur, predatorer eller både och; predation påverkar därmed utseendet och beteendet hos alla djur och dessutom vilka arter som samexisterar. Tidigare ansåg man att rovdjur endast utnyttjade ett reproduktivt överskott i bytespopulationerna, mest tog svaga individer och att predation endast i undantagsfall begränsade bytespopulationerna. Modern forskning visar dock tydligt på motsatsen: predation är helt klart en av de viktigaste populationsbegränsande faktorerna.

Den rödlistade törnskatan tar småfåglar och –gnagare, men drabbas själv av bopredation från skator.

Predation på fåglar

Predationen är ofta stor hos fåglar, isynnerhet på ägg och ungstadiet. Ungefär 40 % av alla fågelhäckningar misslyckas på grund av att bona plundras av bopredatorer. För många arter är dessutom predation på ungarna en viktig dödsorsak, framför allt hos arter som har borymmande ungar som exempelvis vadare och hönsfåglar. Hos dessa arter lämnar ungarna boet inom någon timme efter kläckningen, och ungarna är fullständigt hjälplösa om en predator upptäcker dem. Flera svenska studier visar på den stora betydelsen av bopredation från kråkfåglar i olika typer av landskap. Detta gäller främst för arter som häckar i buskskiktet, men även för markhäckande fåglar. Korp och nötskrika rövar framför allt bon i skog och skogsbryn, medan råka, skata och kaja främst förekommer i det öppna landskapet. Kråkan är en generalist som söker föda i olika miljöer, och är därmed den kråkfågel som har störst betydelse som bopredator. Sett över en längre tidsperiod verkar kråkan ha minskat, men samtidigt har korpen ökat och spridit sig till nya områden och naturtyper. Korpens betydelse som predator har därför ökat kraftigt. Måsfåglar, och isynnerhet trutar, verkar i stor utsträckning vara viktiga predatorer på ungar, snarare än ägg. Genom att häcka i mås- eller trutkolonier kan dock änder och andra markhäckande fåglar få hjälp med att skydda sina bon från kråkfåglar. För flera av de fåglar som är knutna till våtmarker är kolonier av skrattmåsar närmast en förutsättning för framgångsrik häckning.

Tjäder och orre är viktiga byten för duvhök och räv, men tas även av bland annat lo.

För markhäckande fåglar är bopredation från däggdjur ofta viktigare än predation från fåglar. Predation av rödrev under häckningsperioden och sensommaren påverkar till exempel stammarna av fält- och skogshöns starkt. Mården ökade kraftigt i Sverige till följd av minskad konkurrens och predation från räv när rävskaften kom, men i och med att räven åter ökat har mården gått tillbaka igen. Mården kan dock fortfarande vara en viktig predator på ägg och fågelungar. Grävlingen är också en viktig bopredator både i skogs- och i jordbrukslandskapet. I en svensk studie av fasan stod grävlingen för 23 % av förlusten av bon på äggstadiet. Den viktigaste borövaren bland mårddjuren är minken, som helt kan förhindra framgångsrik reproduktion bland

markhäckande fåglar, åtminstone i skärgårdsmiljö. Idag står vi inför ett närbesläktat hot, eftersom mårddunden börjat sprida sig från Finland till norra Sverige. Mårddunden är en generalistpredator och markhäckande fåglar kommer att drabbas mycket hårt om mårddunden tillåts etablera sig i Sverige.

Även om predationen på bo- och ungstadiet normalt har störst inverkan på fågelpopulationer, så kan självklart även predation på vuxna individer begränsa stammarna. Ser man till jaktbart fågelvilt så är det bara duvhök, jaktfalk och kungsörn som huvudsakligen tar sådana byten. I extremfall kan predationstrycket från duvhök få viltstammar att krascha, men normalt balanseras predationen av

viltstammarnas reproduktionsförmåga. Duvhöken står dock för en betydande del av dödligheten för vuxna fjält- och skogshöns i Skandinavien. Jaktfalken är starkt specialiserad på ripor, främst fjällripa, men det är snarare den starkt fluktuerande tillgången på ripor som begränsar jaktfalken än tvärtom. Ripor är även den viktigaste födan för kungsörnen i den svenska fjällvärlden, men till skillnad från jaktfalken föredrar kungsörnen dalripa framför fjällripa. Inte heller kungsörnen begränsar normalt ripstammarna. Även icke jaktbara fåglar kan självklart påverkas av predation på vuxna individer, men här har vi inte lika god kunskap som för de jaktbara arterna.

Predation på däggdjur

Stammar av hjortdjur begränsas ofta av toppredatorer, det vill säga predatorer som normalt inte själva tas av andra rovdjur. Vargen är en utpräglad toppredator, som koncentrerar sig på en bytesart och begränsar dess populationsutveckling. I Sverige och Finland är älgen det viktigaste bytet.

Rådjurets stammar begränsas starkt av predation från räv och lo.

Förekomsten av vilt styr dock predationen; i Polen, där älgen är ovanlig, tar vargen hellre kronhjort som är betydligt vanligare. Vargen behöver dock även tillgång till alternativa byten. Starka vildsvinsstammar verkar viktiga för att kunna hålla stabila vargstammar i tempererade skogar i Europa. Speciellt kultingar och unga svin är viktiga byten när vargen har valpar, eller när de huvudsakliga bytena är svårfunna. I Sverige är framför allt rådjur ett viktigt alternativt byte, medan de expanderande stammarna av varg och vildsvin först nyligen mötts. I Vitryssland har man visat att minskade stammar av klövvilt gör att vargen i betydligt större utsträckning tar mindre byten och tamdjur. Vargen tvingas därmed söka föda närmare mänsklig bebyggelse, vilket ger intryck av en växande vargstam och leder till ett kraftigt ökat antal konflikter mellan människa och varg. Förvaltning med inriktning på starka och varierade klövviltstammar har därför föreslagits som en lämplig metod för att minska graden av konflikt mellan vargen och människan i Vitryssland.

Lodjuret är starkt specialiserat på rådjur, även där rådjursstammarna är svaga, och lon begränsar därmed rådjursstammarna kraftigt där lon förekommer. Det återstår att se hur stor inverkan lon kommer att ha på rådjuren i de delar av Sverige som är mera öppna, bördiga och viltrika än de marker där lon huvudsakligen förekommer idag. Troligen kommer lopredation inte ha en lika dramatisk inverkan på rådjursstammen i södra Sverige, som i de mera snörrika skogsbygderna längre norrut. Brunbjörnen är mer av en födo-generalist än varg och lo, men slår älgkalvar när de är små. Forskningsstudier från

Stammar av hjortdjur begränsas ofta av predation, om de inte är födobegränsade. Bilden visar kronvilt.

Sverige visar att björnen tar över 20 % av kalvarna i björntäta områden, och att man bör ta hänsyn till björnpredationen när man lägger upp förvaltningsplaner för älg.

Däggdjurspredatorer, och då framför allt rödräven, har större betydelse än fågelpredatorer när det gäller att begränsa tillgången på små och mellanstora däggdjur. Man har i svenska studier visat att över 40 % av rådjurskillingar i genomsnitt faller offer för räven. Predation av rödrev begränsar också helt klart stammarna av hare. Predationstrycket från mellanpredatorer som rödrev, mård och hermelin driver förmodligen den cykliska populationsdynamiken man ser hos lämmel och sorkar i norra Fennoskandien, dvs. förklarar varför man ibland får sork- eller

lämmelår. Predation från däggdjurspredatorer spelar därmed en central roll även för dessa arters populationsbiologi.

Duvhöken är väl anpassad både till att jaga i skog och i ett mer småbrutet landskap. Storleksskillnaden mellan könen gör att de föredrar olika byten; den större honan tar under vintern i första hand hare och tjädertuppar där dessa förekommer, medan de mindre hanarna specialiserar sig på de mindre skogshönsen. Ekorre utgör också en viktig del i dieten. Hos duvhöken bidrar de icke häckande individerna starkt till predationstrycket på olika bytesdjur. Även för berguv och kungsörn utgör hare ibland en viktig del i dieten, och stammarna av smågnagare är av stor betydelse för flertalet rovfåglar.

Tillgång till skydd i landskapet är viktigt för att undgå födosökande predatorer.

LANDSKAPETS BETYDELSE FÖR PREDATIONEN

Den absoluta merparten av vår miljö är kraftigt påverkad av olika former av historisk och pågående markanvändning. Äldre tiders jord- och skogsbruk var mycket mera varierat och småskaligt än idag, när landskapet karaktäriseras av allt större enheter som också brukas mer intensivt. Detta gäller både i skogen och i jordbrukslandskapet. Förändringarna har bland annat medfört mindre tillgång på skydd i landskapet, vilket innebär en större predationsrisk för många arter.

Öppna landskap, med brist på skydd, gör det till exempel enklare för predatorer som söker efter killingar och kalvar av de

hjorddjur som förlitar sig på att gömma sig under den första levnadstiden. Att skapa skydd är därmed en viktig viltvårdsåtgärd, och predatorkontroll kommer att ge större effekter i områden där tillgången på skydd är dålig.

Förekomsten av skydd är även viktig för häckande fåglar. Bopredation från kråkfåglar är högre i öppna landskap med begränsad tillgång på skydd, och det samma gäller produktionsskog där man genom röjning och underröjning skapar en enskiktad skog utan buskskikt.

PREDATORKONTROLL

Predation har som vi sett stor betydelse för viltstammarnas storlek och sammansättning. Det är därför ofta möjligt att gynna en bytespopulation genom åtgärder som minskar predationstrycket. Detta kan antingen ske genom direkt predatorkontroll, dvs. man tar bort predatorer genom fångst eller jakt, eller indirekt genom att öka tillgången till skydd i landskapet och därigenom minska predatorns effektivitet. De flesta publicerade vetenskapliga studierna av predatorkontroll visar på positiva effekter för bytesdjuren, oavsett om predatorerna och bytesdjuren är däggdjur eller fåglar (se tabell 1). I många av fallen har det dock krävts avsevärda arbetsinsatser för att minska predatorstammarna märkbart och få positiva effekter på bytesdjuren. Dessutom är effekterna ofta kortvariga, och för att predatorkontroll långsiktigt skall gynna bytespopulationerna måste den bedrivas regelbundet.

Predatorer rör sig ofta över stora områden för att söka föda, och svarar snabbt på en ökad lokal tillgång på bytesdjur. Sänker man predationstrycket genom predatorkontroll i ett område, och detta leder till ökad förekomst av bytesdjur, får man därför ofta

ett ökat inflöde av nya predatorer. Det kan både röra sig om individer av samma art som kontrollerats och andra arter. Mården har exempelvis visat sig snabbt svara positivt när andra predatorer minskar, både när rävpopulationen kraschade på grund av rävskaften och när man bedrivit predatorkontroll inriktad på kråka.

Man får oftast ingen tydlig effekt av predatorkontroll om bytespopulationen är så tät att den begränsas av konkurrens om föda. Tätheten av predatorer spelar också roll; effektiv predatorkontroll kommer ofta att gynna bytesstammarna i områden där predatorer är vanliga, medan man inte ser någon effekt i områden där predatorer är ovanliga. Den här typen av samband kan verka självklara, men ofta saknar man både kunskap om vad som begränsar bytesdjur och predatorer i ett område och hur stora stammarna egentligen är. Det finns dessutom stora skillnader i hur känsliga närbesläktade arter är för predation och det gäller till och med populationer av samma art i olika miljöer. Det är därför ofta mycket svårt att uttala sig om hur stora effekter man kan vänta sig av predatorkontroll.

Tabell 1. Utfallet för forskningsstudier där man experimentellt reducerat predatorstammar, samt tittat på populationseffekter hos bytesdjuren.

Predator	Byte	Positiv effekt	Ingen effekt	Negativ effekt
Däggdjur	Däggdjur	13	1	0
Däggdjur	Fågel	24	5	0
Fågel	Däggdjur	1	0	0
Fågel	Fågel	8	1	0
Summa		46	7	0

Jägaren är ofta den viktigaste predatorn för klövviltet.

PREDATORSAMHÄLLET SAMMANSÄTTNING

Predatorer är ofta anpassade för att ta en viss storlek av byten, och det är tillgången på byten i kombination med hur svårt det är att fånga dem som bestämmer vilka arter som tas. Medelstora generalist-predatorer, som rovfåglar och rödräv, tar inte sällan mer specialiserade mindre predatorer som mindre rovfåglar, vesslor och hermelin. Därmed ingår mindre predatorer normalt i dieten för större predatorer. Exempelvis så tar vargen räv och grävling, lodjur tar räv, och det gör även kungsörnen; kråkfåglar är en viktig del i duvhökens diet, och berguven tar i sin tur duvhöksungar och konkurrerar dessutom ut duvhöken om boplatser. För de större predatorerna ger predation på medelstora rovdjur dubbla vinster- dels får de stora predatorerna föda, dels minskar konkurrensen om andra byten. I en del fall verkar de större predatorerna dessutom döda andra predatorer enbart för att minska konkurrensen, dvs. utan att äta upp dem.

Grävlingen är en viktig predator, men kontroll av grävling bör kombineras med jakt på räv.

Riktad jakt efter toppredatorer har i flera fall visat sig leda till att stammarna av mellanpredatorer ökar, vilket kan ge ökade predationstryck på småvilt. Dessa effekter kan man få som en önskad bieffekt genom att bedriva predatorkontroll utan kunskap om hur predatorerna påverkar varandra. Räven konkurrerar exempelvis med grävlingen om tillgång till gryt, även om det förekommer att de utnyttjar samma gryt samtidigt. De konkurrerar dessutom om föda, och grävlingen är dominant över räven i konkurrenssituationer. I England har ensidig predatorkontroll av grävling visat sig kunna resultera i dubbelt så starka rävsstammar, och därmed högre predationstryck på deras bytesdjur. Vill man reducera predationstrycket genom att jaga grävling är det alltså viktigt att även jaga räv.

Man skall komma ihåg att sammansättningen av vår fauna idag, och de predationstryck vi ser, är ett resultat av målinriktad kontroll av toppredatorer under flera hundra år. De predationstryck vi ser av exempelvis räv och grävling, i områden där varg och lo saknas, är med största sannolikhet högre än de hade varit om det funnits toppredatorer närvarande. Arter som tidigare var mellanpredatorer fungerar därmed idag ofta som toppredatorer, om inte människan fyller denna roll och kontrollerar stammarna av mellanpredatorer direkt eller indirekt. På samma sätt som man inte vet vilken effekt predation mellan rovdjuret har på olika bytesdjur, så är det svårt att förutsäga vilken effekt predatorkontroll inriktad på en enda art får.

Fälthöns gynnas av att man både skapar skydd och kontrollerar predatorer

VILKA EFFEKTER KAN MAN VÄNTA SIG AV PREDATORKONTROLL?

De flesta publicerade vetenskapliga studierna visar på positiva effekter av predatorkontroll på viltstammarna. Det verkar dock vara svårt att förutsäga hur stora effekterna blir, och i flera fall har man fått oväntade resultat och tvingats modifiera sina åtgärder för att få positiva effekter på bytesdjuren. Slutsatsen man kan dra från forskningslitteraturen och praktiska erfarenheter är att det är svårt, eller omöjligt, att förutsäga exakt vilka effekter predatorkontroll ger. I värsta fall kan man få precis motsatt effekt mot den man tänkt sig, om man går in och kontrollerar en enda predatorart. Framgångsrik predatorkontroll ställer stora krav på flexibilitet när det gäller inriktning och metoder.

Det kan krävas rejäla arbetsinsatser för att hålla nere predatorstammarna genom

jakt och fångst. Sammantaget kommer det därför inte sällan att vara mer kostnads-effektivt att förbättra habitatet än att bedriva predatorkontroll när resurserna är begränsade. De positiva effekterna av habitatförbättrande åtgärder för bytespopulationer beror inte sällan på att tillgången till skydd ökar, och direkt och indirekt predatorkontroll ger ofta jämförbara effekter. Dessa är i många fall additiva, dvs. kombinerar man habitatförbättrande åtgärder med predatorkontroll drar bytespopulationen nytta av bägge formerna av åtgärder. Vill man gynna populationen maximalt bör man därför kombinera åtgärderna. I områden där man målinriktat satsat på att skapa lämplig miljö för fältvilt, i kombination med aktiv predatorkontroll, har man i andra delar av Europa lyckats öka stammarna av fälthöns med 3-5 gånger.

PREDATORKONTROLL INOM VILTFÖRVALTNINGEN

Man strävar inom viltförvaltningen normalt efter att annan dödlighet skall minska när populationer beskattas. Så är ofta fallet exempelvis då det råder populationsreglerande konkurrens om födan. En sund förvaltningsstrategi för att uppnå målet är att beskatta stammen under hösten och lägga stora delar av uttaget på de individer som löper störst risk att drabbas negativt av konkurrens under vintern. Vill man istället decimera stammen varaktigt, som vid predatorkontroll, är det mest effektivt om man lyckas uppnå att populationsminskningen genom predatorkontroll läggs till annan dödlighet.

Man uppnår störst effekt om man bedriver predatorkontrollen strax före och under reproduktionen, då predatorerna i de flesta fall är revirhävande, spridningen är liten och det mesta av konkurrensen redan skett. Därmed decimeras predatorpopulationen både genom konkurrens och predatorkontroll, och risken att nya individer snabbt ersätter dem som tagits bort minskar.

För många bytesdjur är dessutom predation just under häckningstiden en viktig populationsbegränsande faktor. Detta gäller exempelvis bopredation hos fåglar, rävpredation på rådjurskillingar och björnpredation på älgkalvar. Har man begränsade resurser för predatorkontroll bör dessa följaktligen sättas in så sent som möjligt innan reproduktionssäsongen, för att maximera effekten av åtgärden. Här finns dock viktiga etiska hänsyn att ta, i och med att predatorerna ofta reproducerar sig samtidigt som bytesdjuren och själva har ungar.

Två predatorer står i särklass när det gäller att begränsa svenska viltstammar: rödrev och kråka. Räv är en av världens mest effektiva generalistpredatorer, med en bred diet som gör det möjligt för den att leva såväl i arktiska miljöer som i halvtorr öken. Det kan vara svårt och arbetskrävande att kontrollera förekomsten av rödrev effektivt, och även om man lyckas är dessutom effekterna ofta lokala och relativt kortvariga. För att få någon effekt krävs det att man bedriver predatorkontroll inom tillräckligt stora områden. Det är svårt, eller omöjligt, att ge en tumregel om hur stora områden som behöver kontrolleras, eftersom det beror på förekomsten av olika bytesdjur och alternativ föda, landskapets sammansättning, tillgången till gryt, jakttryck på angränsande marker, predationstryck från andra predatorer, hur framgångsrik den egna predatorkontrollen är och så vidare. I Frankrike har man visat att man inte fick några effekter på predationen på fasaner när man kontrollerade räv i områden på 10 km², medan man däremot fick effekter när områdena var 40 km². Detta antyder att invandringen av rävar från angränsande områden kompenserar för predatorkontrollen, vilket man även visat i andra studier. Oavsett de exakta siffrorna är det uppenbart att man måste bedriva regelbunden predatorkontroll av räv över betydligt större områden än enskilda jägare, eller jaktlag, normalt förfogar över i södra och mellersta Sverige för att långsiktigt gynna viltet. Så sker dock också i viss utsträckning, i och med att många jaktlag prioriterar avskjutning av räv även vid annan jakt. Man bedriver därmed ett uttalat samarbete om predatorkontroll över

Kråkan är en av våra viktigaste predatorer på fågelbon och fågelungar.

mycket stora ytor, även om intensiteten på predatorkontrollen ofta troligen är för låg för att ge stora effekter på viltet.

Kråkan är i första hand ett hot mot häckande fåglar, men kan även påverka stammarna av hare. Genom att det framför allt handlar om predation på ägg och ungar är det förekomsten av kråkor under maj-juni som är mest intressant. Kråkan är revirhävande, och de erfarna revirkråkorna står ofta för huvuddelen av predationen inom reviren. Ungkråkorna håller ofta ihop i grupper, och håller sig borta från de revirhävande fåglarna. Just innan och under kråkans häckningssäsong är spridningen begränsad; i och med att detta sammanfaller med bytesdjuren

reproduktion ger predatorkontroll under denna tid störst effekter. Tidigare flyttade de flesta svenska, finska och norska kråkorna, men på senare år har en allt större andel av de Skandinaviska kråkorna övergått till att vara stannfåglar. Fortfarande sker dock avsevärda flyttningsrörelser, och man kan inte räkna med några lokala effekter av predatorkontroll inriktad på sträckande kråka under höst och tidig vår. Störst effekter fås av predatorkontroll riktad mot revirhävande par så nära reproduktionen som möjligt, eftersom reviren ofta inte återbesätts förrän efter häckningen. Även jakt och fångst under sensommar, tidig höst och under vintern reducerar dock numera det lokala beståndet i södra och mellersta Sverige.

PREDATORKONTROLL INOM NATURVÅRDEN

Predation begränsar inte sällan populationsutvecklingen för hotade arter, och predator kontroll är därmed en av de potentiella naturvårdsåtgärder som står till buds inom bevarandearbetet. Metodmässigt sett finns det ingen skillnad mellan predator kontroll som utförs inom viltförvaltningen, dvs. med mål att skapa större beskattningsbara populationer, och predator kontroll som bedrivs för att gynna en hotad art.

För små och fragmenterade populationer, där varje individ potentiellt är viktig för populationsutvecklingen och den genetiska variationen, kan dock även "normala" predationstryck vara ödesdigra. Biologiskt sett finns det därmed minst lika starka skäl för att använda predator kontroll som åtgärd inom bevarandearbetet som inom viltförvaltningen.

Vi har i Sverige genom minken ett parallellt exempel till situationen i den

Intensivt bete av de växande gässtammarna hotar idag strandängsvadarna. Bilden visar en vitkindad gås, som idag är skyddad.

Nya Världen, där introducerade predatorer utrotat många inhemska arter. Minkar som rymt eller släppts ut från pälsfarmer har starka negativa effekter på vår inhemska fauna, framför allt i skärgården. Flera undersökningar visar på effekter på markhäckande fåglar och på groddjur. Populationsdynamiken och spridningsförmågan hos smågnagare påverkas också av minken.

Predator kontroll ger som vi sett i de allra flesta fall positiva effekter på bytespopulationerna, precis som habitatförbättrande åtgärder. Effekterna är ofta additiva, dvs. om man kombinerar båda typerna av åtgärder läggs effekterna samman och populationerna gynnas mer än om man bara utfört en av åtgärderna. Frågan om man skall kombinera habitatförbättrande åtgärder med predator kontroll är ett gott exempel på den inom naturvården ofta omhuldade, men inte sällan missförstådda, "försiktighetsprincipen": vill man maximera sannolikheten att gynna en art bör man både förbättra habitatet och kontrollera predatorerna, eftersom man inte vet om det räcker med eventuella positiva effekter från den ena åtgärden. Detta är särskilt relevant om det tar tid innan habitatförbättrande åtgärder hunnit ge ökad tillgång på skydd för bytesdjuren.

Idag styr predatorernas bevarandestatus om man får bedriva predator kontroll. De arter som kontrolleras lagligt i Nordeuropa är i normalfallet framgångsrika, vanligt förekommande och har inte sällan en positiv populationsutveckling, även om

Stark predation på alltför hårt betade strandängar hotar den sydliga kärnsnäppan i Sverige.

olaglig predator kontroll tveklöst fortfarande är ett problem.

Frågan om man skall tillgripa predator kontroll som åtgärd för att gynna hotade bytesarter blir betydligt mera besvärlig när predatorn är en hotad eller skyddad art. Är både bytesdjuren och predatorerna hotade tvingas man göra en avvägning, där valet av åtgärder bestäms av hur hotbilderna ser ut för arterna, vilka effekter man kan förvänta sig och hur skydden för de olika arterna ser ut. Vi har sett ovan att det kan vara mycket svårt att förutsäga vilka effekter olika åtgärder får. Det är därför viktigt att man sätter upp en plan och kontinuerligt

följer upp populationerna av bytesdjur och predatorer, så att man kan revidera sina planer både vad gäller inriktning och omfattning. Detta gäller isynnerhet om man vill gynna en hotad art, som per definition endast förekommer i svaga eller uppsplittrade populationer.

HUR SER MAN PÅ PREDATORKONTROLL?

Markanvändningen skapar grundförutsättningarna för mångfalden och för viltet, både när det gäller skydd och föda, och sätter därmed begränsningar samtidigt som den skapar möjligheter. Genom att ha viltets behov i åtanke när man planerar sin markanvändning kan man såväl minska behovet av direkt predatorkontroll som av stödutfodring. Oavsett om man överväger direkt eller indirekt predatorkontroll för att gynna en hotad art, eller en stam av jaktbart vilt, så kommer man i de flesta fall tvingas ta ställning till vad som är lämpliga åtgärder i en miljö som påverkas av mänskliga aktiviteter. Detta kan begränsa möjligheterna att utföra olika åtgärder, exempelvis kan skapande av skydd stå i konflikt med produktionsintressen inom jord- och skogsbruk

Predatorkontroll av inhemska predatorer för att gynna hotade arter bedrivs i viss utsträckning inom naturvården i Sverige, exempelvis jagar man rödrev för att gynna fjällräv och kråka för att gynna strandängsfåglar. Det förekommer också skydds jakt för att gynna hotade arter, dvs. predatorkontroll av arter utanför ordinarie jakttid eller av arter som är helt fridlysta. Predatorkontroll är dock en kontroversiell åtgärd i vissa kretsar, där man anser att det inte är acceptabelt att kontrollera en inhemsk art för att gynna en annan. Detta avgörande är etiskt till sin natur, och frågan är betydligt bredare än man kanske först inser. Syftet är detsamma oavsett om man väljer att missgynna en predator indirekt, genom att exempelvis ändra miljön, eller direkt genom jakt: målet är att reducera en inhemsk population för att

gynna en annan och endast metoderna för att nå målet skiljer sig åt. Det finns inte heller några garantier för att de indirekta metoderna är oproblematiska ur ett etiskt perspektiv, exempelvis om ungar till en missgynnad predator svälter.

Praktiskt taget all vår omgivning påverkas på ett eller annat sätt av vår markanvändning och andra mänskliga verksamheter. Vi påverkar därmed den biologiska mångfalden runt omkring oss genom våra olika aktiviteter, och att argumentera mot predatorkontroll med att "naturen skall få sköta sig själv" har mycket liten relevans i Sverige eftersom så ändå inte sker. Man skall dessutom komma ihåg att vi troligen skapat historiskt sett mycket höga predationstryck från mellanpredatorer, genom att vi samtidigt bedrivit intensiv kontroll av toppredatorer och skapat ett allt mindre varierat landskap med brist på skydd genom ändrad markanvändning. Rätt använd är predatorkontroll ett kraftfullt komplement till andra vilt- och naturvårdsåtgärder inom viltförvaltningen och naturvårdsarbetet, och erbjuder goda möjligheter att gynna bytespopulationer.

Häftet ingår i serien Vilt & Viltvård, som ges ut inom ramen för Svenska Jägareförbundets viltvårdsarbete. Här sammanfattas ny och beprövad kunskap om vilt och viltvård för en naturintresserad allmänhet.

Författare & redaktör: Fredrik Widemo

Omslagsfoto: Peter Rosén. Foto, baksida: Magnus Nyman. Layout: ellie.se

Häftet "Betydelsen av predation och predatorkontroll för viltstammarna" är en sammanfattning av Jägareförbundets publikation Viltforum 1/2008, som kan beställas kostnadsfritt från Viltforum, Jägareförbundet, Öster Malma, 611 91 Nyköping eller laddas ner från www.jagareforbundet.se/viltforum

ISSN: 978-91-88660-03-9

Vilt & Viltvård kan beställas kostnadsfritt på 0150/ 135 60 eller laddas ner från www.jagareforbundet.se/viltvard

